

УДК 338.439.223

А. І. Карпук,

д. е. н., доцент, директор, відокремлений підрозділ НУБіП України

"Боярська лісова дослідна станція", м. Київ

ORCID ID: 0000-0003-2920-8131

О. М. Дзюбенко,

к. е. н., начальник, Черкаське обласне управління лісового

та мисливського господарства, м. Черкаси

ORCID ID: 0000-0001-9837-696X

Ю. М. Марчук,

к. с.-г. н., завідувач кафедри ботаніки, дендрології та лісової селекції,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0003-1184-261X

О. М. Олексієвець,

аспірант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

ORCID ID: 0000-0002-8658-438X

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.9.38

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОСТІЙНИХ ЛІСОКОРИСТУВАЧІВ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЛІСОГОСПОДАРЮВАННЯ: ІНВЕСТИЦІЙНІ АСПЕКТИ

A. Karpuk,

Doctor of Economic Sciences, senior lecturer, principal, separate division of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Boyarka forest research station", Kyiv

O. Dzyubenko,

PhD in Economics, chief, Cherkasy Forestry and Hunting Department, Cherkasy

Yu. Marchuk,

PhD in Agricultural Sciences, head of the Department of botany, dendrology and forest selection, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

O. Oleksiievets,

postgraduate student, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

IMPROVING FISCAL REGULATION OF PERMANENT FOREST USERS AS AN IMPORTANT PREREQUISITE FOR FORESTRY DIVERSIFICATION: INVESTMENT ASPECTS

У статті обґрунтовується доцільність удосконалення фіскального регулювання діяльності постійних лісокористувачів як важливої передумови диверсифікації лісогосподарювання в умовах поглиблення інституціональних перетворень та децентралізації. Обґрунтовано, що система фіскального регулювання діяльності постійних лісокористувачів оперує податковими регуляторами із завищеними ставками, які фактично вимивають внутрішні джерела інвестування проєктів модернізації лісогосподарської техніки та розбудови індустрії лісорозведення, лісовирощування,

лісозаготівель та транспортування деревини. Встановлено, що державні лісогосподарські підприємства, які здійснюють господарське освоєння лісоресурсного потенціалу, сплачують рентну плату за спеціальне використання лісових ресурсів і таким чином відшкодовують державі та територіальним громадам затрати минулих періодів. У 2013—2018 рр. у динаміці надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України від підприємств, підпорядкованих Державному агентству лісових ресурсів України, спостерігається загальом висхідна тенденція. Обґрунтовано, що рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів має залишатися основною формою вилучення лісоресурсної ренти, яка утворюється в результаті уречевлених затрат держави понесених у минулі періоди у зв'язку зі створенням лісових насаджень. Встановлено, що трансформація системи фіскального регулювання лісокористування має супроводжуватися переглядом принципів міжбюджетного розподілу тих податкових платежів, які надходять до публічних фінансових фондів від державних та комунальних лісогосподарських підприємств. Доведено, що вагомим чинником еквівалентного перерозподілу рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є збільшення її надходжень до місцевих бюджетів, зокрема бюджетів сільських територіальних громад (сільські території виступають основним ареалом концентрації лісового багатства), оскільки лісоресурсний потенціал має конкретну територіальну прив'язку і формувався за участю місцевого населення протягом декількох десятиріч. Встановлено, що з метою формування регіональних фінансових фондів інвестиційної спрямованості, кошти яких дали б змогу збільшити обсяги лісовідновлення, варто підвищити частку відрахувань рентної плати за спеціальне лісокористування до бюджетів місцевого самоврядування.

The article substantiates the feasibility of improving the fiscal regulation of permanent forest users as an important prerequisite for the diversification of forestry in the context of deepening institutional changes and decentralization. It is proved that the system of fiscal regulation of permanent forest users operates with tax regulators with inflated rates, which actually wash out the internal sources of investment in projects for the modernization of forestry equipment and the development of the industry of afforestation, reforestation, logging and transportation of wood. It is established that state forestry enterprises engaged in economic development of forest resource potential pay rent for special use of forest resources and thus reimburse the state and territorial communities for the costs of previous periods. In 2013–2018, the dynamics of rent receipts for special use of forest resources to the Consolidated budget of Ukraine from enterprises subordinate to the State Agency for forest resources of Ukraine shows a generally upward trend. It is proved that rent for special use of forest resources should remain the main form of withdrawal of resource rent, which is formed as a result of materialized expenses incurred by the state in previous periods in connection with the creation of forest plantations. It is established that the transformation of the system of fiscal regulation of forest management should be accompanied by a review of the principles of inter-budgetary distribution of tax payments received from public financial funds, state and municipal forestry enterprises. It is proved that a significant factor in the equivalent redistribution of rent for special use of forest resources is an increase in its revenues to local budgets, including the budgets of rural territorial communities (rural territories are the main area of concentration of forest wealth), since the resource potential has a specific territorial reference and was formed with the participation of the local population for several decades. It is established that in order to form regional financial funds of investment orientation, the funds of which would make it possible to increase the volume of reforestation; it is necessary to increase the share of deductions of rent for special forest use to the budgets of local governments.

Ключові слова: фіскальне регулювання, рентна плата, міжбюджетні відносини, децентралізація, диверсифікація, місцеві бюджети.

Key words: fiscal regulation, rent, inter-budgetary relations, decentralization, diversification, local budgets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Постійні лісокористувачі відіграють вагомую роль в соціально-економічному піднесенні територій, які виступають основним ареалом концентрації лісоресурсних благ. Фактично вони виступають центрами ділової активності в лісо-

забезпечених районах і від результативності їх діяльності значною мірою залежать перспективи розширеного відтворення в суміжних ланках регіонального господарського комплексу. В останні роки спостерігається практика надмірного фіскального тиску на державні та комунальні лісогосподарські підприємства, що не дозволяє їм повною мірою своєчасно проводити фінансування капітальних інвестицій, тоб-

то забезпечувати модернізацію та реконструкцію основних лісогосподарських засобів. Така ситуація зумовлена тим, що система фіскального регулювання діяльності постійних лісокористувачів оперує податковими регуляторами із завищеними ставками, які фактично вимивають внутрішні джерела інвестування проектів модернізації лісогосподарської техніки та розбудови індустрії лісорозведення, лісовирощування, лісозаготівель та транспортування деревини. Сплачуючи завищені розміри податкових та неподаткових платежів, постійні лісокористувачі позбуваються можливостей забезпечувати диверсифікацію виробничо-господарської діяльності, тобто розвивати ті види господарювання, які передбачають ефективніше використання несировинних корисностей лісу та підвищення рівня комплексності використання лісосировини. Певною мірою нинішній рівень фіскального впливу на постійних лісокористувачів міг би бути виправданим, якби надходження лісоресурсних платежів та інших фіскальних інструментів концентрувалися б у спеціальних фондах розвитку лісового господарства і спрямовувалися б на фінансування лісогосподарських та лісоохоронних проектів. З огляду на це трансформація системи фіскального регулювання лісокористування має супроводжуватися переглядом принципів міжбюджетного розподілу тих податкових платежів, які надходять до публічних фінансових фондів від державних та комунальних лісогосподарських підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В умовах поглиблення процесів деіндустріалізації та реалізації пріоритетів децентралізації все більшої ваги в забезпеченні прийнятних рівнів соціально-економічного розвитку відіграє лісове господарство. Ця ланка господарського комплексу за умови умонтування в регуляторний механізм лісогосподарювання кращих іноземних практик та передового вітчизняного досвіду минулих десятиліть може забезпечити на порядок вищий соціально-економічний та екологічний ефект для країни та окремих територій. На думку А. Бобка, сьогодні в Україні розпочався новий етап у реформуванні лісового господарства, що викликало багато дискусій з приводу його напрямів і економічних наслідків. Громадськість ще з радянських часів звикла до нього як до всеохоплюючого і під однотипний шаблон, незважаючи на істотні відмінності лісівництва залежно від природнокліматичних умов територіально-

го розміщення лігоспів. Попередні реформи, здійснювані в умовах незалежності, позитивних результатів не дали [1]. З наведеної думки відомого вченого про результати реформування лісової галузі випливає висновок про те, що трансформаційні зміни у сфері лісогосподарського виробництва мають відбуватися на новій інституціональній основі і враховувати сучасні глобальні тренди розвитку лісівництва. Чи найбільш головною проблемою побудови сучасного регуляторного механізму лісогосподарювання є реформування системи фіскального регулювання процесів господарського освоєння лісоресурсного потенціалу.

Удосконаленню фіскального регулювання діяльності постійних лісокористувачів значна увага приділяється у працях вітчизняних вчених та вчених з близького зарубіжжя, де особливий наголос робиться на запозиченні іноземного досвіду як щодо адміністрування лісоресурсних платежів, так і щодо їх розподілу. Платежі суб'єктів лісогосподарського підприємства концентруються у спеціальних фондах публічних бюджетів і потім спрямовуються на потреби лісового господарства. Зокрема цікавим є досвід Канади в побудові міжбюджетних відносин при розподілі доходів від використання лісів. Фінансові потоки в лісовому секторі економіки організовані так, щоб уникнути зустрічного руху грошових коштів. Тому частина платежів за лісові ресурси в розмірі суми, необхідної для оплати основних лісогосподарських робіт, залишаються на рівні лісового району, формуючи дохідну частину "лісового бюджету" провінцій [4]. Канадська практика перерозподілу доходів від використання лісів свідчить про те, що лівова частка цих платежів залишається на низовому рівні, що наближає фінансові потоки до реальних проблем розвитку лісового господарства. Якщо це оцінювати через призму доцільності імплементації цього досвіду в українську практику, то слід вести мову про формування регіональних та місцевих фондів розвитку лісового господарства, що дасть можливість на порядок збільшити асигнування на відтворення лісоресурсного потенціалу. Така практика створить умови для фінансового забезпечення реалізації регіональних та місцевих пріоритетів нарощення лісоресурсного потенціалу та збереження лісового біорізноманіття.

З точки зору збільшення фінансового потенціалу розширеного відтворення лісоресурсних благ та диверсифікації лісогосподарської діяльності цікавим є досвід Фінляндії. У Фінляндії основу системи фінан-

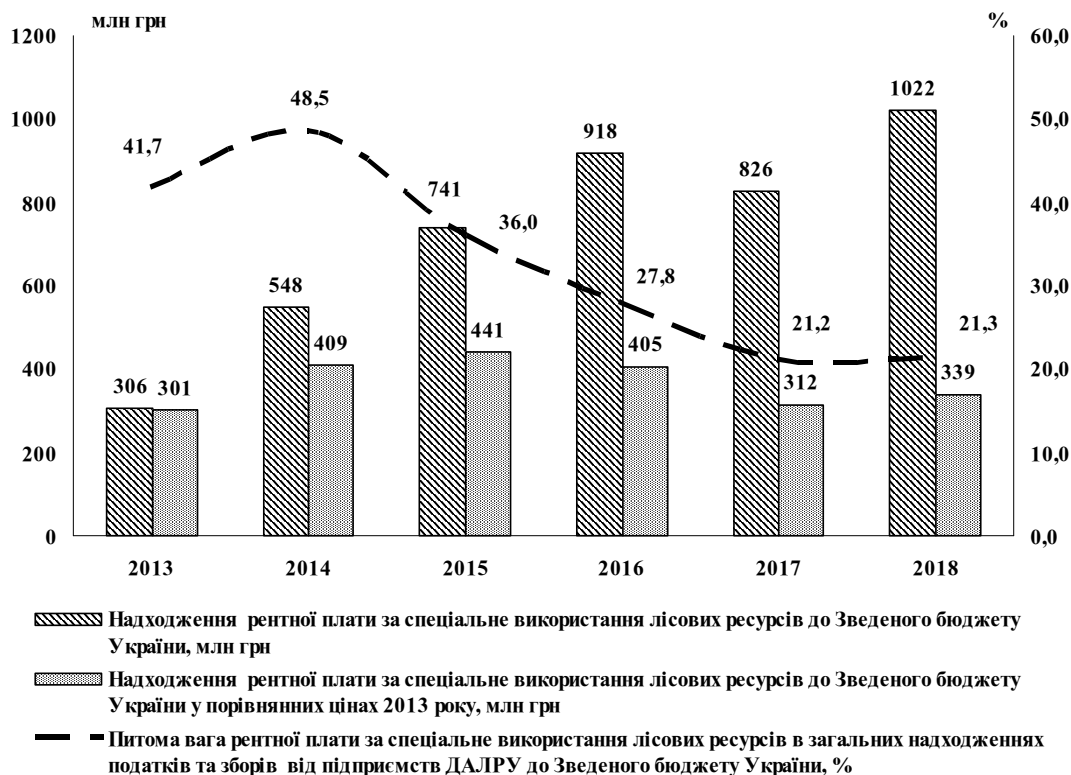


Рис. 1. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів від підприємств ДАЛРУ до Зведеного бюджету України у 2013—2018 роках

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

сування лісового господарства складають: доходи власників лісу від продажу деревини на пні у вигляді попеневої плати або від реалізації заготовленої деревини; витрати лісовласників на виконання лісовідновлювальних робіт на вирубаній площі лісової ділянки; податок на власність, що надходить до бюджету провінції. Отримавши доходи і сплативши податки, приватний лісовласник зобов'язаний здійснити лісовідновлення згідно з планом, затвердженим районним лісовим управлінням. Якщо у власника нині немає коштів для виконання необхідних робіт, держава виділяє цільові субсидії відповідно до представлених розрахунків. Практика показує, що близько 30% всіх витрат у приватних лісах покривається за рахунок субсидій. У Фінляндії співвідношення вкладених в ліси коштів до отриманого від їх використання доходу є більшим ніж в інших країнах — експортерах лісу, оскільки переважною формою власності лісів є приватна власність, за якої приватні лісовласники є постачальниками для лісової промисловості країни. А та частина лісів, яка знаходиться у власності держави, управляється державною компанією також не менш ефективно, роблячи лісове господарство вигідним бізнесом в цій країні [4].

Фінляндський досвід фінансування лісового господарства засвідчує, що збитковість окремих проектів, спрямованих на відтворення лісоресурсного потенціалу, покривається за рахунок державних субсидій. Тобто субсидії суб'єктам лісогосподарського підприємництва надаються навіть у найбільш забезпеченій лісосировиною країні, щоб стимулювати лісовласників і лісокористувачів реалізовувати проекти по лісовідновленню. Виходячи з фінляндського досвіду, створення ефективної системи фінансової підтримки реалізації лісогосподарських та лісоохоронних проектів в Україні, в тому числі через концентрацію частини фіскальних платежів лісогосподарських підприємств у спеціальних фондах розвитку лісового господарства, дасть можливість закласти дієві стимули для розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу, в тому числі і в малолісних районах.

Водночас розробка ефективної системи фіскального регулювання лісогосподарської діяльності має в першу чергу враховувати базові атрибути побудови вітчизняної бюджетної системи та вимог фіскальної децентралізації [2; 3]. На переконання С. Ткачів, необхідно й далі вивчати та узгоджувати основні елементи фіскального регулювання в лісовому

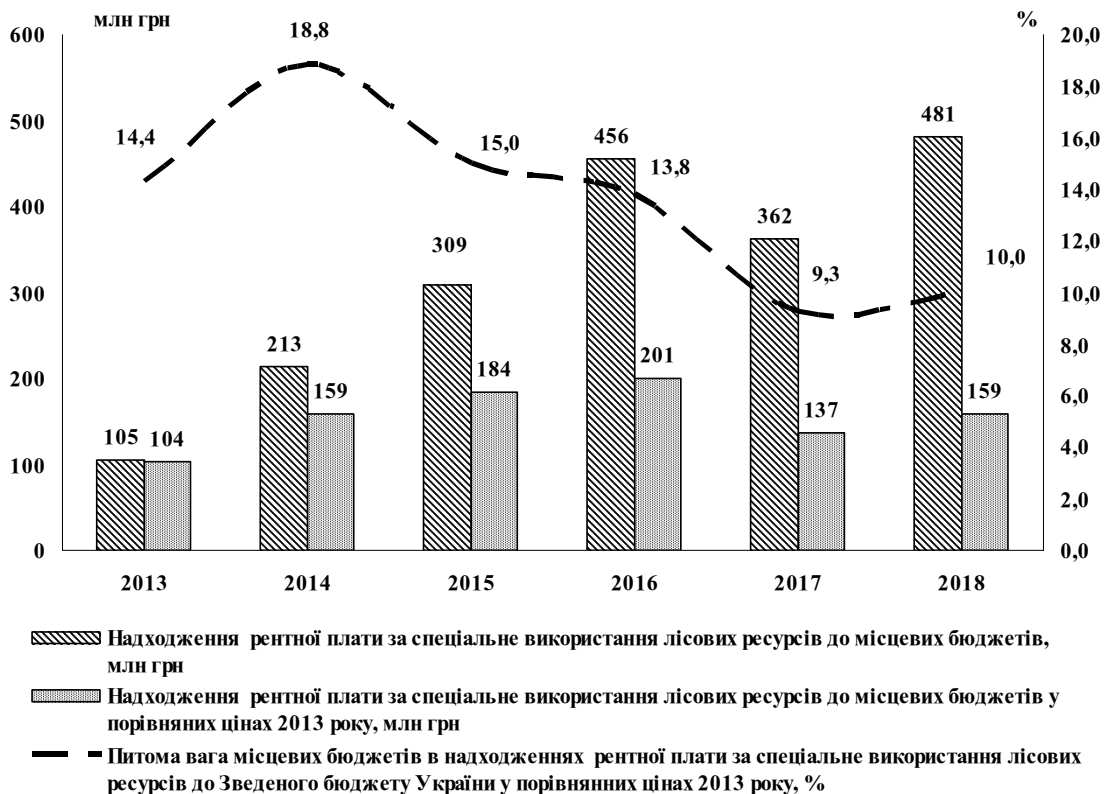


Рис. 2. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів від підприємств ДАЛРУ до місцевих бюджетів України у 2013–2018 роках

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

господарстві, що забезпечить спрямування коштів від рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, інших податкових платежів від реалізації деревини та іншої продукції лісу переважно на фінансування лісовідновлення та лісорозведення, заліснення, охорони та захисту лісу, виконання інших природоохоронних заходів, передбачених Лісовим кодексом України [5]. Тобто робиться наголос на необхідності прив'язки лісоресурсних платежів (рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, податкових платежів від реалізації деревини) до цілей фінансування потреб галузі лісового господарства, зокрема розбудови індустрії лісорозведення, лісовирощування, лісозаготівель та транспортування деревини.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є удосконалення фіскального регулювання діяльності постійних лісокористувачів у частині еквівалентного вилучення лісоресурсної ренти як важливої передумови диверсифікації лісогосподарювання, виходячи з основних тенденцій надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до державного та місцевих бюджетів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Державні лісогосподарські підприємства працюють в умовах надзвичайно високого фіскального та додаткового навантаження, що не дає можливості забезпечувати реінвестування значних сум прибуткових надходжень у розширене відтворення та модернізацію основного капіталу, а також вчасно поповнювати обігові кошти. Державні лісогосподарські підприємства як постійні лісокористувачі, які здійснюють господарське освоєння лісоресурсного потенціалу, сплачують рентну плату за спеціальне використання лісових ресурсів. У 2013–2018 рр. у динаміці надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів від підприємств, підпорядкованих Державному агентству лісових ресурсів України (ДАЛРУ), до Зведеного бюджету України спостерігається в цілому висхідна тенденція (рис. 1).

Зокрема у 2013 р. до Зведеного бюджету України державні лісогосподарські підприємства спрямували 306 млн грн рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, у 2015 р. — 741 млн грн, у 2018 р. — 1022 млн грн. Тобто у 2018 р. порівняно з 2013 р. надходження рентної плати за спеціальне використання

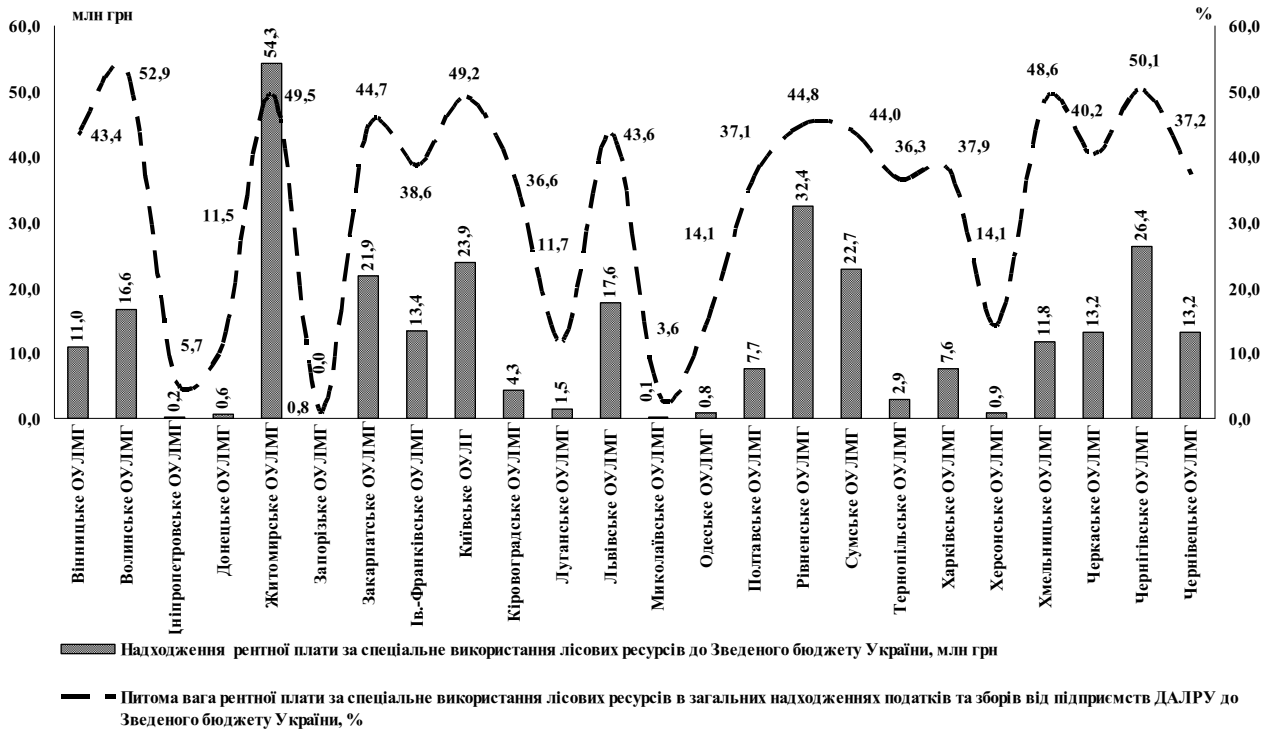


Рис. 3. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України в розрізі ОУЛМГ у 2013 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

лісових ресурсів до Зведеного бюджету України збільшилося у понад 3 рази. В основному це було забезпечено індексацією нормативів даного виду рентної плати.

Попри те, що в останні роки було розширено базу стягнення рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, реального збільшення надходжень даного фіскального інструменту до Зведеного бюджету України не відбулося, свідченням чого є динаміка надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у порівнянних цінах до усіх публічних фінансових фондів.

Сума рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у порівнянних цінах розраховувалася шляхом ділення номінальної величини за відповідний рік на кумулятивний індекс цін виробників. Так, у 2013 р. сума рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у порівнянних цінах складала 301 млн грн, у 2015 р. — 441 млн грн, у 2018 р. — 339 млн грн

Виходячи з того, що лісоресурсний потенціал має конкретну територіальну прив'язку і формувався місцевим населенням протягом декількох десятків років, вагомим чинником еквівалентного перерозподілу рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є збільшення її надходжень до місцевих бюджетів, зокрема бюджетів сільських терито-

ріальних громад (сільські території виступають основним ареалом концентрації лісового багатства). У 2013—2018 рр. загалом спостерігається висхідний тренд в надходженнях рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів. Якщо в 2013 р. до місцевих бюджетів спрямовувалося 105 млн грн такого виду рентної плати, у 2015 р. — 309 млн грн, то у 2018 р. — 481 млн грн (рис. 2).

Отже, у 2018 р. порівняно з 2013 р. номінальні надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів збільшилися більш ніж у 4 рази. Однак таке збільшення спостерігається лише в динаміці номінальних надходжень. У динаміці надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у порівнянних цінах має місце синусоїдна тенденція. Зокрема, в 2013 р. сума надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів складала 104 млн грн, у 2015 р. — 184 млн грн, а у 2018 р. — 159 млн грн.

Реальне збільшення надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів стане можливим за рахунок удосконалення процесів ідентифікації реальної бази стягнення такого фіскального інструменту, а також закладення необхідних стимулів для суб'єктів лісогосподарсь-

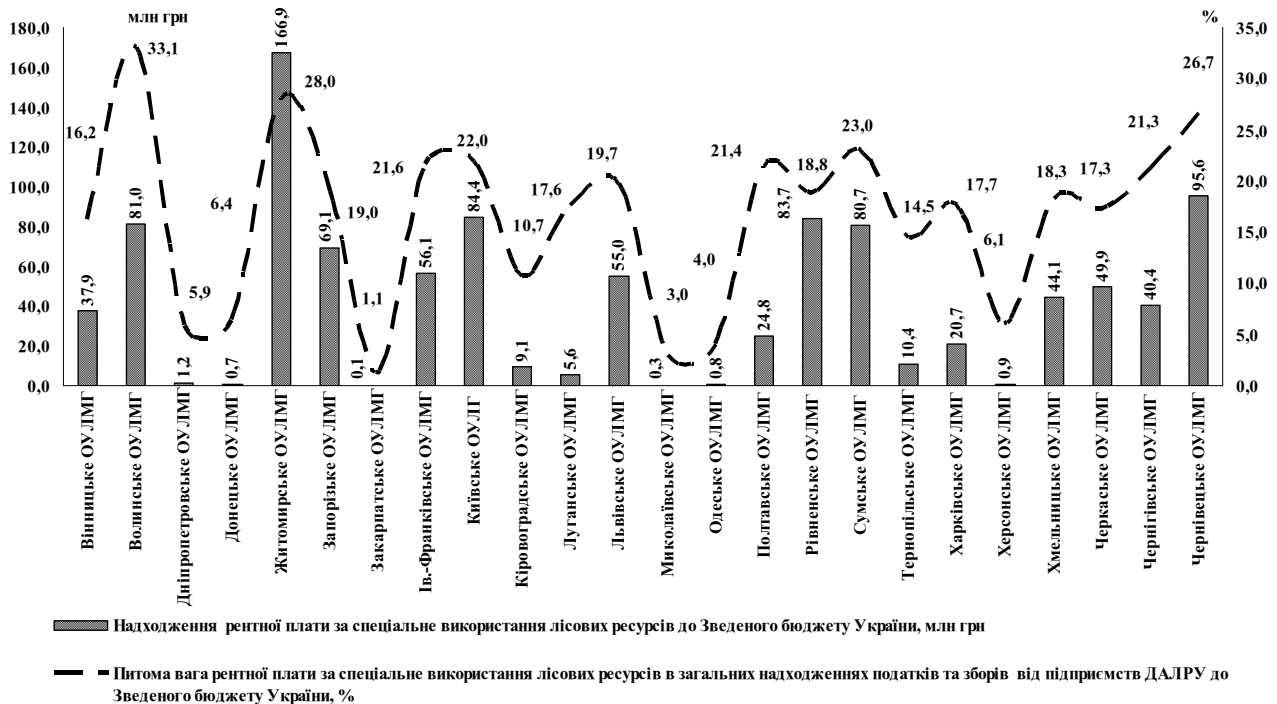


Рис. 4. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України в розрізі ОУЛМГ у 2018 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

кого підприємництва щодо доцільності добросовісної сплати рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів.

Виходячи з територіальної неоднорідності рівнів лісистості, спостерігається значний варіаційний розмах у надходженнях рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства (ОУЛМГ). Так, у 2013 р. найбільші обсяги рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів сплачувалися підприємствами Житомирського (54,3 млн грн), Закарпатського (21,9 млн грн), Київського (23,9 млн грн), Львівського (17,6 млн грн), Рівненського (32,4 млн грн), Сумського (22,7 млн грн) та Чернігівського (26,4 млн грн) ОУЛМГ. Відповідно питома вага рентної плати сплаченої підприємствами перерахованих ОУЛМГ у загальних надходженнях податків та зборів до Зведеного бюджету України відповідно становила 49,35%, 44,7%, 49,2%, 43,6%, 44,8%, 44,0% та 50,1% (рис. 3).

Тобто у 2013 р. половину всіх податків та зборів сплачених лісогосподарськими підприємствами найбільш заліснених регіонів становила рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, що свідчить про високу результативність вилучення лісоресурсної ренти на користь публічних фінансових фондів, що дало можливість відшкодувати державі части-

ну затрат понесених у попередні періоди на створення і догляд лісових насаджень.

У 2018 р. порівняно з 2013 р. у розрізі ОУЛМГ значно збільшилися суми сплати рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів лісогосподарськими підприємствами Волинського ОУЛМГ. Якщо у 2013 р. державні лісогосподарські підприємства сплачували до зведеного бюджету 16,6 млн грн рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, то у 2018 р. — 81,0 млн грн.

Тобто лісогосподарські підприємства Волинської області у 2018 р. порівняно з 2013 р. підвищили рівень ефективності вилучення лісоресурсної ренти на користь державного та місцевого бюджетів, що пов'язано з підвищенням рівня ефективності господарського освоєння лісоресурсного потенціалу та розширенням бази нарахування рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів.

Як і у 2013 р. найбільші суми сплати рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України забезпечували лісогосподарські підприємства Житомирського (166,9 млн грн), Закарпатського (69,1 млн грн), Київського (84,4 млн грн), Львівського (55,0 млн грн), Рівненського (83,7 млн грн), Сумського (80,7 млн грн) ОУЛМГ. Також у 2018 р. порівняно з 2013 р. значно збільшилася сума сплати рентної плати за спеціальне ви-

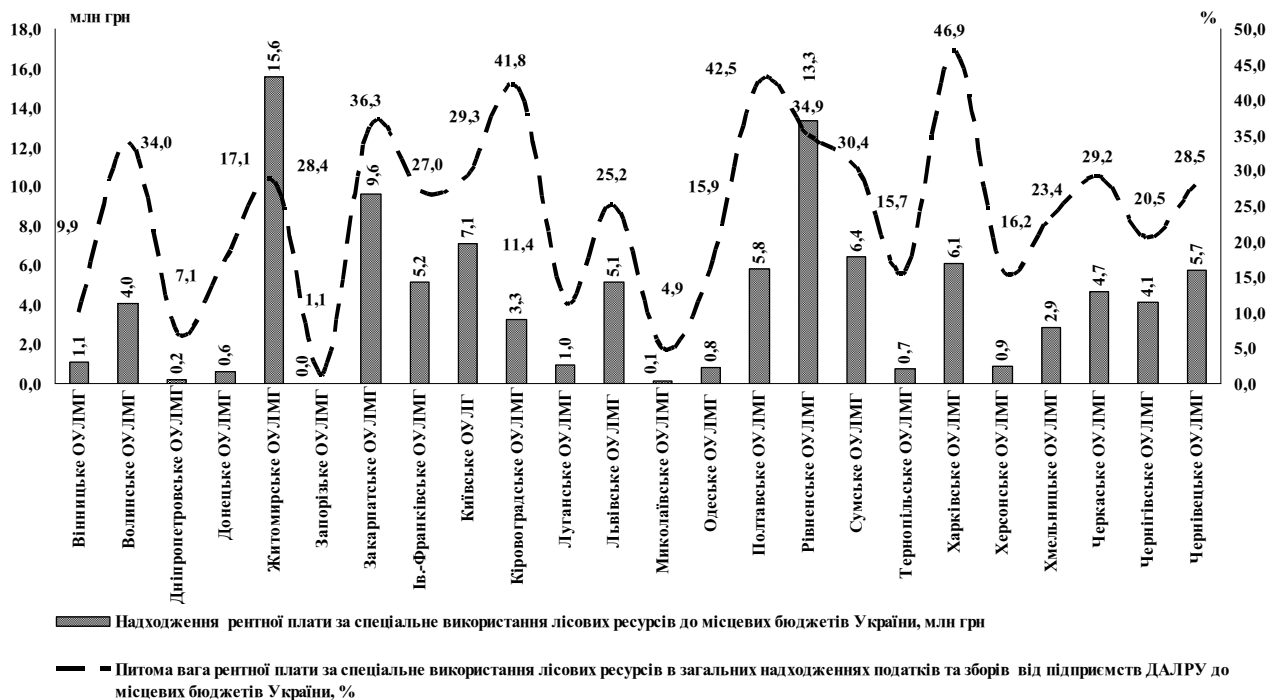


Рис. 5. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України в розрізі ОУЛМГ у 2013 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

користання лісових ресурсів до Зведеного бюджету України державними лісгосподарськими підприємствами Чернівецького ОУЛМГ (рис. 4).

Так, у 2018 р. вони сплатили даного фіскального інструменту до усіх публічних фінансових фондів на суму 95,6 млн грн, що у 7 разів більше, ніж у 2013 р. Однак у 2018 р. порівняно з 2013 р. значно зменшилася питома вага рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в загальних надходженнях податків та зборів до Зведеного бюджету України, що пов'язано з посиленням фіскального тиску на постійних лісокористувачів у зв'язку з зростанням величини сплати прямих податків, а також збільшення відрахувань дивідендів за рахунок чистого прибутку.

Щодо територіальних асиметрій надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України в розрізі обласних управлінь лісового та мисливського господарства, то такого значного варіаційного розмаху між багатолісними регіонами та регіонами лісостепу як при сплаті рентної плати до Зведеного бюджету України в цілому не спостерігається. Це пов'язано з тим, що в ряді обласних управлінь лісового та мисливського господарства ефективно здійснюються заходи щодо заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісокористувань та

використання несировинних корисностей лісу для рекреаційних цілей, що є базою нарахування рентної плати яка спрямовується до місцевих бюджетів.

Зокрема в 2013 р. найбільші суми рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів надходили до місцевих бюджетів від лісгосподарських підприємств Житомирського (15,6 млн грн), Закарпатського (9,6 млн грн), Київського (7,1 млн грн), Полтавського (5,8 млн грн), Рівненського (13,3 млн грн), Сумського (6,4 млн грн), Харківського (6,1 млн грн) та Чернівецького (5,7 млн грн) ОУЛМГ (рис. 5).

Питома вага надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у загальних надходженнях податків та зборів до місцевих бюджетів складала у Волинському (34,0%), Закарпатському (36,3%), Кіровоградському (41,8%), Полтавському (42,5%), Рівненському (34,9%), Харківському (46,9%), Чернівецькому (28,5%) ОУЛМГ.

Отже, висока питома вага рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в загальних надходженнях податків та зборів до місцевих бюджетів у Кіровоградській, Полтавській та Харківській областях свідчить про те, що фіскальна віддача господарського освоєння лісоресурсного потенціалу може бути збільшена за рахунок ефективнішого використання тих складових, які є об'єктом стягнення

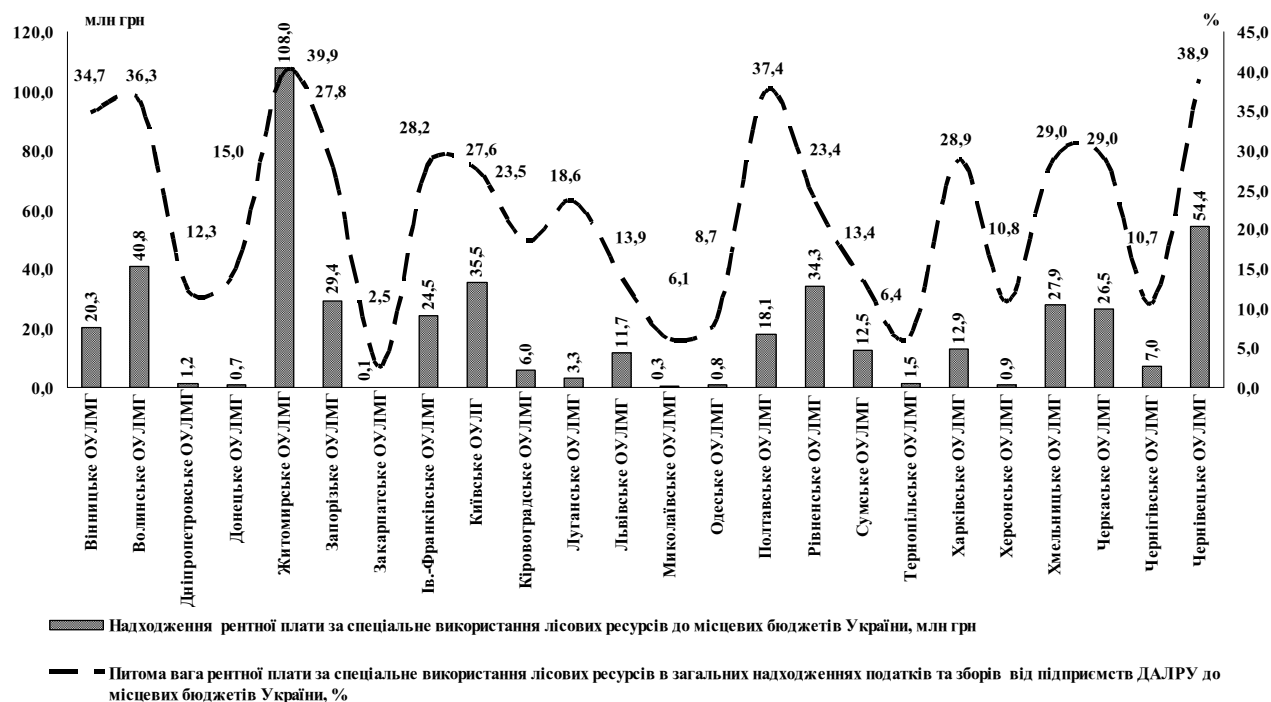


Рис. 6. Надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України в розрізі ОУЛМГ у 2018 році

Джерело: розраховано за даними Державного агентства лісових ресурсів України.

рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, яка спрямовується до місцевих бюджетів.

У 2018 р. порівняно з 2013 р. значно зросли номінальні розміри надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів України, за винятком окремих обласних управлінь лісового та мисливського господарства. Так, надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у 2018 р. порівняно з 2013 р. від лісгосподарських підприємств Волинського ОУЛМГ зросли в понад 10 разів, Чернівецького ОУЛМГ — у 9 разів, Житомирського ОУЛМГ — в понад 7 разів (рис. 6).

Знизилася у 2018 р. порівняно з 2013 р. по більшості ОУЛМГ й питома вага рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в загальних надходженнях податків та зборів до місцевих бюджетів, які сплачують державні лісгосподарські підприємства. Це пов'язано з тим, що посилюється фіскальний тиск на постійних лісокористувачів і в частині сплати місцевих податків та зборів.

Створення лісових насаджень характеризується значним часовим лагом та уречевленими фінансовими затратами держави і затратами праці декількох поколінь місцевого населення, що і створило передумови для нинішнього покоління лісокористувачів присвоювати лісоресурсну ренту. З огляду на це, стягнення рен-

тної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є формою перерозподілу лісоресурсної ренти і засобом відшкодування затрат на створення лісових насаджень в минулому. Тому рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів виступає необхідним інструментом фіскального регулювання господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Водночас важливого значення набуває еквівалентне вилучення даної форми природно-ресурсної ренти, виходячи з матеріально-речової субстанції лісового активу (лісосировина, несировинні корисності лісу) з метою створення сприятливих фінансових передумов для формування внутрішніх джерел інвестування лісгосподарських та лісоохоронних проектів. Тягар сплати рентної плати має пропорційно розподілятися між складовими лісоресурсного потенціалу, які залучаються у господарський обіг, щоб не створювати надмірного фіскального тиску на постійних лісокористувачів.

Особливої ваги в умовах децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування набуває питання фіскального регулювання використання лісових ресурсів місцевого значення, оскільки надходження рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є вагомим чинником наповнення бюджетів територіальних громад. Загалом рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів займає значну питому вагу в загальній сумі спла-

чених державними лісгосподарськими підприємствами податків і зборів до бюджетів різного рівня. На жаль, рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів надходить до загального фонду бюджетів відповідного рівня і не має цільової прив'язки, що не дає можливості повною мірою фінансувати процеси відтворення лісоресурсного потенціалу.

З метою формування регіональних фінансових фондів інвестиційної спрямованості, кошти яких дали б змогу збільшити обсяги лісовідновлення, варто підвищити частку відрахувань рентної плати за спеціальне лісокористування до бюджетів місцевого самоврядування. Це дасть можливість забезпечити нарощення інвестиційної бази відтворення лісоресурсного потенціалу на регіональному рівні, зокрема в частині упорядкування територій, які нещодавно були переведені у лісовкриті площі (мова йде про колишні сільськогосподарські угіддя, які піддалися природній ренатуралізації).

ВИСНОВКИ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Дослідження показали, що удосконалення фіскального регулювання господарського освоєння лісоресурсного потенціалу є важливою складовою реформування регуляторного механізму лісгосподарювання. Варто максимальною мірою імплементувати у вітчизняну практику фіскального регулювання лісокористування передовий іноземний досвід, особливо в частині міжбюджетного розподілу лісоресурсної ренти та формування спеціальних фондів розвитку лісового господарства. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів має залишатися основною формою вилучення лісоресурсної ренти, яка утворюється в результаті уречевлених затрат держави понесених у минулі періоди у зв'язку зі створенням лісових насаджень. Забезпечення еквівалентного вилучення лісоресурсної ренти за господарське освоєння лісоресурсного потенціалу сприятиме диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, зокрема діяльності, яка базується на використанні несіровинних користостей лісу. Необхідно забезпечувати цільову прив'язку надходжень рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів у відповідні бюджети до пріоритетів фінансування проєктів розширеного відтворення лісоресурсного потенціалу через її спрямування до спеціальних фондів розвитку лісового господарства. Виходячи з передового іноземного досвіду, доцільно збільшити частку рентної

плати за спеціальне використання лісових ресурсів, яка спрямовуватиметься до місцевих бюджетів, щоб підвищити результативність фінансового забезпечення лісоохоронних проєктів на рівні територіальних громад.

Література:

1. Бобко А.М. Економіка лісівництва і проблеми його реформування в Україні. Економіка України. 2016. № 3. С. 88—96.

2. Голян В.А., Бардась В.М. Фіскальне регулювання природокористування: теоретико-методологічні засади врахування територіальних відмінностей рівня ресурсно-екологічної спрямованості податкових надходжень. Економіка та держава. 2011. № 10. С. 18—23.

3. Голян В.А., Бардась В.М. Фіскальне регулювання природокористування в умовах поглиблення інституціональних перетворень: вибір пріоритетів та інструментів. Економічні науки. Сер.: Економічна теорія та економічна історія. 2013. Вип. 10. С. 55—64.

4. Макашина О.В., Таланова М.С. Зарубежний опыт финансирования лесного хозяйства. Финансовая аналитика: проблемы и решения. 2014. № 22 (208). С. 42—46.

5. Ткачів С.М. Сутність механізму фіскального регулювання в лісовому господарстві. Збалансоване природокористування. 2016. № 2. С. 34—39.

References:

1. Bobko, A.M. (2016), "Economics of forestry and problems of its reform in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 3, pp. 88—96.

2. Holian, V.A. and Bardas', V.M. (2011), "Fiscal regulation of nature management: theoretical and methodological principles of taking into account territorial differences in the level of resource-ecological orientation of tax revenues", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 18—23.

3. Holian, V.A. and Bardas', V.M. (2013), "Fiscal regulation of nature management in the context of deepening institutional transformations: the choice of priorities and tools", *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomichna teoriia ta ekonomichna istoriia*, vol. 10, pp. 55—64.

4. Makashina, O.V. and Talanova, M.S. (2014), "Foreign experience in forestry financing", *Finansovaja analitika: problemy i reshenija*, vol. 22 (208), pp. 42—46.

5. Tkachiv, S.M. (2016), "The essence of the mechanism of fiscal regulation in forestry", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol. 2, pp. 34—39.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2020 р.